

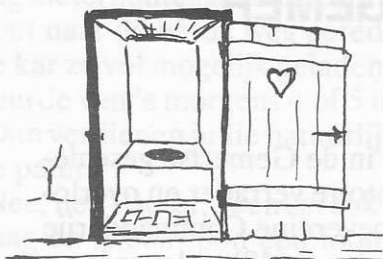
RODDELS OVER DE LANDCOMMANDEUR EN HET STRONTVOLK VAN GEMERT?

Commandeur Ulrich van Hoensbroek is in de Gemertse geschiedenis tot dusver geboeksaafd als een notoire verrader en overloper. Hij was de persoon die de Vrije en Soevereine Commanderie van de Duitse Orde na de Vrede van Munster (1648) uitleverde en verkwanselde aan de Hoogmogende Heren in de Haag. Gemert werd toen door de Handelwijze van Van Hoensbroek door Staatse troepen bezet. Kerk en archief weden in beslag genomen, de schout en de pastoor die protesteerden werden gevangen, het predikherenklooster en de Latijnse School gesloten.

De Duitse Orde evenmin als de ingezetenen van Gemert lieten dit alles zo maar over hun kant gaan. Een langdurig internationaal proces waarin ook de Duitse keizer en de koning van Spanje nog participeerden was het gevolg. En het zou tot 1662 duren vooraleer de Duitse Orde weer in haar soevereine rechten over Gemert zou worden bevestigd. Van Hoensbroek is dan al overleden. De oorzaak van alle door Van Hoensbroek opgeroepen trubbels waarin Gemert verzeilde zouden naar verluidt gezocht moeten worden in onenigheid die hij sedert lange tijd had met zijn directe superieur, de landcommandeur van Alden Biezen, graaf Godfried van Huyn van Geleen. Door de telkens terugkerende moeilijkheden met van Hoensbroek restte de landcommandeur uiteindelijk geen andere maatregel dan de commandeur van Gemert uit zijn functie te zetten.

Johan Corstjens uit Gruitrode bezorgde ons uit de archieven van de grootmeester de tekst van een schrijven (bestaande uit twee delen) dat Ulrich van Hoensbroek vermoedelijk in de tweede helft van 1648 richtte aan de grootmeester van de Duitse Orde waarin hij deze

verzocht om in zijn rechten te worden hersteld. (1) In de brief beschuldigt hij de landcommandeur en zijn riddersbroeders in de balije Alden Biesen van alles en nog wat. De ene is een vieze vrek,

de ander bevoordeelt zijn neefjes en broers uit bezittingen van de Orde, weer een ander houdt er tegen alle orderegels in een mairesse op na. De landcommandeur wordt afgeschilderd als de absolute oorzaak van de decadente toestand in de balije. Deze zou de rijke commanderij Gemert hebben willen schenken aan diens

neefje en daarvoor zou dan de klagende Van Hoensbroek het veld hebben moeten ruimen. De landcommandeur zou bovendien "het strontvolk" van Gemert tegen zijn commandeur hebben opgeruid, enz., enz.. (2) Afijn, lees zelf maar.

(red. A.O.)

Aan zijne excellentie de Aartshertog, Grootmeester van de Duitse Orde.

De commandeur van Gemert signaleert in alle nederigheid en gehoorzaamheid dat sinds de aankomst van landcommandeur Huyn van Geleen in de Balije van Biesen tussen de commandeurs vijandschappen ontstaan zijn en nijd en tweespalt, die hun oorsprong vonden in schraapzucht en ambitie of een overdadige begeerte van ieder om zijn eigen broers en neefjes te verrijken. Die (vijandschappen etc.) zijn intussen zo aangegroeid dat ze door laster elkaars

ondergang getracht hebben te bekokstoven om elkaar uit de commanderijen te stoten.

Het staat immers vast dat de commandeur van Bernissem, een vieze vrek, onlangs aan zijn broer 18.000 keizer-thalers gegeven heeft. Eveneens gaf de commandeur van Siersdorf, een man die een slecht leven leidt en permanent in concubinaat leeft, aan zijn broer meerdere jaarlijkse inkomsten en bouwt voor hem bovendien bij zijn kasteel een neerhof en erf. Evenzo bouwt de commandeur van Gruitrode, ook iemand met een slechte levenswandel, voor zijn broer zelfs een kasteel. Anderen echter onderhouden of verrijken hun familie of neefjes in het geheim of verkwisten met vrouwen van slechte faam of met een oneerbare huishouding ("familia") de jaarlijkse inkomsten, ze gaan schulden aan, ze innen de kapitalen (de basis) van de inkomsten (interen) en souperen die op, zoals de commandeur van Vught. Weinigen houden zich aan de statuten van de orde en de regel. De oorzaak van deze kwaal is heer Graaf Huyn van Geleen. Hij ambieert niets zozeer dan zijn neefje te bevoordelen en te verrijken. Aan hem heeft hij in de loop der jaren grote sommen besteed door familieschulden in te lossen, door hem te onderhouden, en bij het verwerven van goederen.

Nu is hij van mening dat de commanderij van Gemert niet ongeschikt is om zijn wens vervuld te zien. Op alle mogelijke wijzen is hij begonnen de klager (d.i. de commandeur van Gemert) te vervolgen, de andere commandeurs te lijmen, hun alles toe te laten (aangezien hij niemand tegen het hoofd durft te stoten) en niet alleen hen maar ook de onderdanen van Gemert op te ruïnen, hen die de commandeur in 1636, toen hij administrator was van de balije, door een rechtsgeldige uitspraak had afgezet en die uit het domein van Gemert verbannen waren, de hand boven het hoofd te houden en te begunstigen. Wanneer de commandeur over hen een klacht indiende, verschaft de landcommandeur geen recht, hoewel ze misdadigers en booswichten waren. Integendeel, hij ontving ze welwillend en hitste hen op tegen hem, maar trok zich niets aan van zijn klachten, in de hoop een kans te vinden om hem als commandeur af te zetten of schade

Broeder van de Duitse Orde. Afbeelding uit het archief van de Balije van Utrecht van de Duitse Orde.

toe te brengen, terwijl hij altijd wel enige commandeurs op zijn hand had.

Toen in 1643 de Hessen, bij afwezigheid van de commandeur, die van niets wist, in Gemert bij hun wrede optreden 37 landlieden gedood hadden, greep hij zo spoedig mogelijk door middel van een Gemertse Licentiaat, Hubert Cocx, de gelegenheid aan om opstanden en oproer uit te lokken bij de pl(ebejers?) en bij het "strontvolk", waardoor hij die ramp en moord in de schoenen van de commandeur schoof. Er werden inlichtingen ingewonnen, advocaten van (...?) werden ontboden, de burgemeestersrekeningen die al jaren waren afgesloten werden opnieuw nagekeken, de commandeur van Vught werd als bijzonder

commissaris afgevaardigd, Hubert Cocx zelf, dus de voornaamste oproerkraaijer, werd met wat anderen uit het opgeruide en woedende plebs tot ongeloofwaardig rechter aangesteld; tot schande en op kosten van heel het dorp. En ondanks het verzet van de schepenen en de overige fatsoenlijke mannen werd alles in het geniep en hals over kop bekookstofd, in afwezigheid van de commandeur zelf, die niet gedagvaard noch gehoord was, noch een kans kreeg om zich te verdedigen.

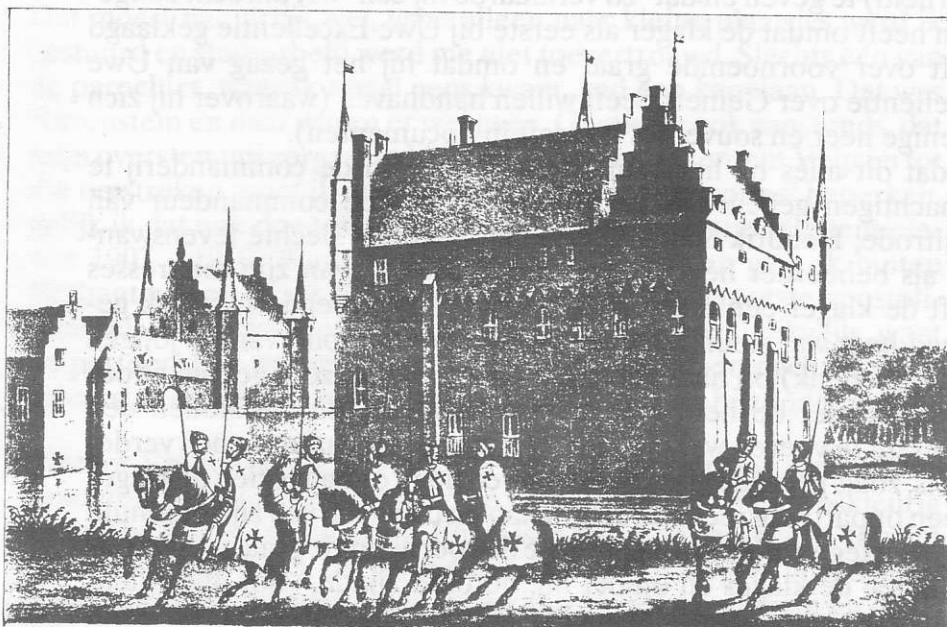
Maar omdat zelfs zo geen fout tegen de commandeur kon gevonden worden, bedacht de landcommandeur het daaropvolgend jaar een nieuwe list: hij zond hem onrechtvaardige condities en een onrechtvaardig reversale (??) ter ondertekening, waardoor hij hem op elk

ogenblik uit de commanderij zou kunnen zetten; maar toen de commandeur dit weigerde (te tekenen), vond hij nieuwe laster en een nieuwe misdaad uit, nl. dat hij een zekere secretaris Theodoor Matheyssen, eertijds in Gemert afgezet uit zijn ambt, wegens de misdaad van vervalsing, met geweld en onder bedreiging met de dood zou gedwongen hebben een valse verklaring te schrijven over Jan Schillinx, destijds door een rechtsgeldige uitspraak uit zijn ambt van praetor (schout?) gezet, en zo een ernstig strafbaar halsmisdrijf zou gepleegd hebben, wegens het aan die onschuldige schout aangedane onrecht. Een misdrijf waarbij zowel de schepenen die een valse verklaring zouden hebben afgelegd, als de commandeur betrokken waren. Om de zaak nog meer op te blazen en ze een gunstiger verloop te bezorgen, ruide de heer van Geleen de fiscaal (rechter) van Holland, een vijand, niet alleen van de katholieke godsdienst maar ook van de Orde op tegen de commandeur, tot groot schandaal van de Orde en het land. Hij bezorgde hem alle brieven en verklaringen die de commandeur over voornoemde schout en over de moeilijkheden om de neutraliteit te bewaren te goeder trouw had geschreven. Hoewel de fiscaal doorhad dat alles vals en nagemaakt was, dagvaarde hij de commandeur toch driemaal om te verschijnen voor de Raad van Brabant in Den Haag en hij eiste 12.000 thalers als boete. Ofschoon de commandeur die dagvaarding afwees en die Raad niet wilde erkennen, stelde het Hollands bestuur (om de zaak te onderzoeken en de commandeur en de commanderij onder hun macht te brengen) drie rechters (genomen uit de Staatsraad) aan, onder wie de zaak nog onbeslist hangende is. Toch heeft de fiscaal onder veel bedreigingen en beledigingen de commandeur -om hem die som te ontfutselen- opnieuw voor de negende van deze voorbije maand oktober gedagvaard om persoonlijk te verschijnen in Den Haag. Maar aangezien deze vervolging door de heer Graaf Huyn van Geleen, de landcommandeur, meer dan tien jaar geduurd heeft, en de commandeur meent zo'n harde behandeling niet te verdienen -die immers.....(onleesbaar) zich had, die hij - in het belang van de Orde en de balije (zo meende hij toen) op de heer van Geleen

overdroeg, en aangezien er nog geen hoop is dat aan deze samen-
zwering een einde komt en omdat hij feitelijk de commandeur in
Gemert voor vijf jaar van alle gezag en eerbied beroofd heeft -
ofschoon de commandeurs daar altijd de Orde als plaatsvervangers
van de landcommandeur vertegenwoordigd hebben (documenten
bewijzen dit) en omdat de heer van Geleen zichzelf souverain noemt
en de commandeur zijn vazal en hem onderhorig maakt, niet alleen
aan zichzelf maar ook aan de dorpsbestuurder en boeren en de
oppermacht van Uwe Excellentie usurpeert, aangezien de kasin-
komsten slecht worden besteed, aangezien er in heel de balije geen
tucht is, geen orde, geen eendracht en vrede..., omdat er zo vaak en
zoveel inlichtingen ingewonnen zijn tegen de commandeur, omdat
hij alles zoekt te verbergen voor Uwe Excellentie om met de zijnen
naar eigen wil te regeren, omdat hij door te grote rijkdom te hoog-
moedig wordt, omdat hij zoveel daden tegen de orderegels -teveel
om hier te beschrijven- heeft bedreven,daarom smeekt de com-
mandeur van Gemert zeer nederig en onderdanig Uwe Excellentie,
dat U als Grootmeester van de Orde hem recht verschafft, dat U gans
de balije aan een onderzoek onderwerpt en een gelijke hervorming
invoert, dat U als commissarissen fatsoenlijke en eerlijke mannen
afvaardigt die niet van de Orde zijn. Daardoor zal Uwe Excellentie
de balije, die anders dreigt in te storten, herstellen, het geweten en
de zielen der commandeurs redden en de families van Geleen en van
anderen in stand houden, vooral als ze teruggeven wat ze van de Orde
genomen hebben, zoals eertijds tachtig jaar geleden gebeurd is met
de neefjes van de landcommandeur Winand van Breyell, en de vrede
en de eendracht herstellen.

EXCELLENTIE

Met vereiste en zeer nederige eerbied legt de commandeur van Gemert uit dat de heer Graaf van Geleen met geweld het kasteel en de commanderij van de klager bezet heeft, niet alleen alle documenten en meubels geroofd heeft maar ook al het personeel onder veel

W.J. Hofdijk del.

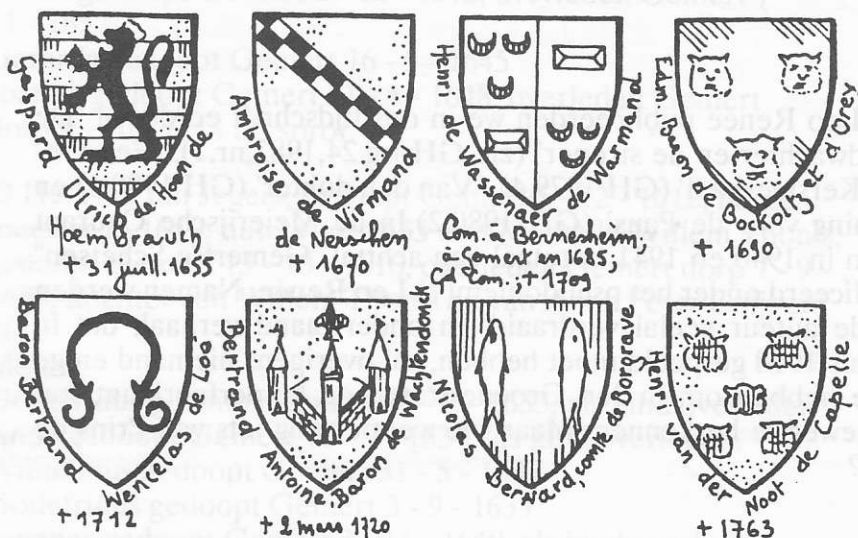
Steendr. v. P.W.M. Trap.

HET KASTEEL TE GEMERT.

Uit: Hofdijk en Van Lennep,
Merkwaardige kasteelen in Nederland, Leiden, 1883, 2e druk, dl.1.

beledigingen heeft uitgedreven, ervoor gezorgd heeft dat het kasteel door vijftig boerenwachters bewaakt wordt en dat de schuldenaars alleen maar aan hemzelf betalen, dat hij de ontvanger met geweld en onder bedreiging van stokslagen en gevangenis heeft wilen dwingen tot een valse eed, nl. dat de commandeur niet ziek geweest is ten tijde van het in Seestorf gehouden kapittel, dat hij alle vijanden van de klager, die eertijds (5 februari 1646 - 11 november 1647 - 9 juli 1648) wegens hun misdaden verbannen waren uit Gemert, heeft teruggeroepen, dat hij hun valse verklaringen en petities ontfutseld heeft alleen maar om aan dit verschrikkelijk en in de Duitse Orde ongehoord misdrijf in de ogen van Uwe Excellentie een schijn (van waarheid) te geven en dat -zo verklaarde hij zelf- dat onrecht aangedaan heeft omdat de klager als eerste bij Uwe Excellentie geklaagd heeft over voornoemde graaf en omdat hij het gezag van Uwe Excellentie over Gemert heeft willen handhaven (waarover hij zich als enige heer en soeverein uitgeeft in documenten).

Omdat dit alles nà het kapittel en alleen om de commanderij te bemachtigen gebeurd is en omdat hij daar de commandeur van Gruitrode, Hendrik Schenck, een man met een slechte levenswandel, als beheerder heeft aangesteld -want een van zijn maitresses heeft de klager een maand geleden met bijgevoegde supplicie gevraagd haar wat steun te geven voor het onderhoud van de jongen die hij (Schenk) bij haar verwekt had- en omdat zo'n gekonkelfoes strijdig is met de heilzame rechtsbepalingen, die verbieden een vonnis uit te voeren wanneer iemand niet gedagvaard is noch verdedigd is, zoals gezegde graaf heeft durven doen en aangezien de klager bij een onpartijdig rechter rekenschap en bewijzen van zijn onschuld zal geven tegen alle aanklachten die de voornoemde graaf wil gebruiken tegen de klager en omdat hij, beroofd zijnde, voor alles dient hersteld te worden in zijn recht, daarom doet hij opnieuw een beroep op Uwe Excellentie, de klager te doen herstellen in zijn commanderij en zijn bezittingen aan hem en zijn personeel terug te geven....enz.

Noten:

1. DOZA-Wenen, Abt. Alten Biesen nr. 257/3
2. We wisten al dat commandeur Van Hoensbroek die zijn onderdanen "stront-volk" noemt niet zo'n nette mijnheer was. Lees er nog maar eens op na: "Hoed af voor de commandeur" in Gemerts Heem 1981, nr.3.. (zie ook in dit nummer kapittelstokje: "Mislukte aanslag op commandeur..").